

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА

САВКА Леся Василівна

УДК 378.147:371.38:746.3(=1612)

**МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ
“УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ВИШИВКИ”
МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ ОБСЛУГОВУЮЧОЇ ПРАЦІ**

13.00.02 – теорія та методика трудового навчання

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2001

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник – дійсний член АПН України, доктор педагогічних наук, професор

ТХОРЖЕВСЬКИЙ Дмитро Олександрович,

Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, професор кафедри трудового навчання та креслення.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор

ДЬОМІН Анатолій Іванович,

Національний аграрний університет, професор кафедри педагогіки,

кандидат педагогічних наук, професор

АНТОНОВИЧ Євген Антонович, Інститут реклами, завідувач кафедри образотворчого мистецтва і дизайну реклами

Провідна установа: Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, кафедра трудового навчання, Міністерство освіти і науки України, м.Тернопіль.

Захист відбудеться 23 січня 2002 р. о 16³⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.05 в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано “20” грудня 2001 року

Вчений секретар

спеціалізованої ради

Захарченко Р.О.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Соціальні процеси, які відбуваються в Україні, зумовлюють, крім іншого, потребу докорінних реформ у сфері освіти, опрацювання нових підходів до підготовки висококваліфікованих спеціалістів у системі вищої школи. Учені та педагоги-практики докладають багато зусиль для вирішення означених проблем. Цьому присвячено ряд наукових праць, у яких досліджено різні аспекти вдосконалення й підвищення якості підготовки спеціалістів. Але, як доводить практика, зміст професійної підготовки студентів вищих педагогічних закладів освіти ще не сприяє достатньо формуванню в них необхідного рівня знань та умінь і потребує вдосконалення відповідно до сьогоденних потреб національної школи. Дослідники акцентують увагу на необхідності введення якісно нових підходів до формування змісту навчання, його складу та структури, виходячи із соціальних вимог суспільства до сучасних педагогів.

Одна зі спеціальностей, на яку є соціальне замовлення, – учитель обслуговуючої праці, котрий відіграє важливу роль в організації навчання та виховання в школі, забезпечує формування й творчий розвиток кожного учня.

Загальноосвітню школу можна вважати центральною ланкою залучення молоді до національної культури й традицій свого народу, формування в неї національної самосвідомості. Проблема виховання в молоді почуття національної самосвідомості набуває особливої значущості в умовах становлення української державності. Лише національно зорієнтована освіта й виховання здатні стати, по-перше, важливим фактором державотворення і з цією метою інтегрувати зусилля всіх національностей, що населяють Україну; по-друге, досягти гармонії національного громадянського почуття, зміцнення етнічного й державного компонентів; по-третє, забезпечити гуманітаризацію та інтелектуалізацію виховання й освіти, що забезпечить створення оптимального національного соціокультурного простору в українській державі.

Звернення до національних скарбів є одним із головних засобів нашого самозбереження. У творах декоративно-ужиткового мистецтва закладений великий художньо-творчий потенціал, нехтування яким, як свідчить досвід попередніх десятиліть, руйнує народну культуру, збіднює духовність суспільства й окремої особистості. Зневажливе ставлення до національної культури, пам'яті народу, призводить до занепаду культури, а відтак і до знищення нації. Тому громадяни нашої незалежної держави повинні бути національно зорієнтованими, творчо збагаченими, художньо активними особистостями. Сприяти цьому повинна відповідна система навчання й виховання дітей та молоді. Саме вчителі обслуговуючої праці мають великі можливості створення оптимального середовища для існування й розвитку традиційної культури, збереження народної спадщини та передачі її наступним поколінням. Донедавна вивчення й поширення народного мистецтва здійснювалось стихійно, бо в умовах жорсткої централізації суспільства це вважалося

ознакою націоналізму. Таке ставлення до народного мистецтва призвело до майже повної відсутності фахівців у справі виховання молоді на зразках декоративно-ужиткового мистецтва. Сьогодні вимагає від майбутніх учителів обслуговуючої праці при оволодінні декоративно-ужитковим мистецтвом рівноцінного засвоєння художнього, культурного та історико-соціологічного аспектів. Адже підвищення інтересу дітей до народного мистецтва, звичаїв, обрядів, традицій значною мірою залежить від фахової підготовки вищевказаної категорії спеціалістів.

Питанням удосконалення навчального процесу у вищій школі присвячені праці Т.Алексєенко, А.Алексюка, Є.Антоновича, Ю.Бабанського, О.Бульвінської, А.Вербицького, М.Дьяченка, Ф.Ільїної, С.І.Зінов'єва, Л.Кандибовича, В.Козакова, Н.Менчинської, І.Рейнгорда, В.Сапогова, Н.Тализіної, В.Ужик, М.Ярмаченка та ін.

Окремі питання методики навчання майбутніх учителів трудового навчання розглядаються у працях Н.Знамеровської, В.Кузьменка, О.Павленко, Б.Сименач, Т.Сиротенко, В.Радкевич, Г.Пащенко, Д.Тхоржевського, Л.Хоменко та ін.

Проте, незважаючи на велику кількість досліджень із проблеми вузівської підготовки майбутнього вчителя, формуванню його готовності до викладання народної вишивки не надавалося належної уваги. Аналіз психолого-педагогічної літератури, дисертаційних досліджень вітчизняних учених дозволяє зробити висновок, що між теорією й практикою формування професійної готовності майбутніх учителів обслуговуючої праці до реалізації змісту занять з української народної вишивки в загальноосвітній школі склалися суттєві суперечності. Це пояснюється відсутністю науково-обґрунтованої програми з народних художніх ремесел, зокрема народної вишивки, нерозробленістю певної системи практичних занять, науково-методичної літератури, дефіцитом висококваліфікованих кадрів; низьким виховним потенціалом сім'ї. Саме ці обставини й зумовили вибір теми дисертаційної роботи “Методика вивчення “Української народної вишивки” майбутніми вчителями обслуговуючої праці”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано згідно тематичного плану наукових досліджень НПУ імені М.П.Драгоманова і належить до наукового напрямку “Зміст, форми, методи й засоби фахової підготовки вчителів”, до проблеми “Становлення вчителя трудового навчання” (номер реєстрації – 0198U001733).

Відповідно до визначеної теми **об'єктом дослідження** є процес підготовки майбутніх учителів обслуговуючої праці у вищих педагогічних закладах освіти, а **предметом** – зміст курсу “Українська народна вишивка” для майбутніх учителів обслуговуючої праці та методика його вивчення студентами в контексті формування національної самосвідомості особистості.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці змісту курсу “Українська народна вишивка” у системі практикуму “Українські ремесла”; розробці

методики формування знань і вмінь студентів із названого курсу як одного з чинників формування національної самосвідомості.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що належна підготовка вчителя обслуговуючої праці до викладання в школі української народної вишивки можлива за умов: педагогічної конкретизації мети та науково обґрунтованого визначення змісту навчання, спрямованістю його на національні особливості української вишивки; розробки й упровадження методики вивчення української народної вишивки та методики формування національної самосвідомості студентів під впливом занять з української народної вишивки як одного з основних видів декоративно-ужиткового мистецтва.

Відповідно до мети й гіпотези вирішувались такі **завдання дослідження**:

- проаналізувати стан проблеми та дослідити різні підходи до її розв’язання;
- з’ясувати художньо-естетичну природу української вишивки, її місце в територіально-мистецькій культурі народу; проаналізувати техніки вишивання;
- науково обґрунтувати програму курсу “Українська народна вишивка” для підготовки майбутніх учителів обслуговуючої праці та експериментально перевірити її ефективність;
- розробити методику вивчення української народної вишивки майбутніми вчителями обслуговуючої праці та експериментально дослідити її ефективність;
- розкрити особливості та розробити методику формування національної самосвідомості студентів під впливом занять з української народної вишивки як одного з основних видів декоративно-ужиткового мистецтва.

Методологічною основою дослідження стали філософські положення теорії та практики пізнання й перетворення дійсності; положення психолого-педагогічної теорії розвиваючого навчання; філософські та педагогічні концепції впливу національної культури на особистість і можливість формування на цій основі національної самосвідомості студентів; діалектичний зв’язок об’єктивних факторів формування й розвитку особистості; принципи об’єктивно-діяльнісного підходу до створення навчально-виховної системи, спрямованої на виховання національної самосвідомості.

Теоретичною основою дослідження є концептуальні положення про освіту, викладені у “Законі про освіту України”, в Державній національній програмі “Освіта” (Україна, XXI століття), в “Стандарті змісту освітньої галузі “Технології (“Трудове навчання”)”; ключові методологічні положення із проблеми відродження української національної культури, становлення суспільної національної самосвідомості, соціальної ролі та ідеологічної сутності народного мистецтва, висловлені в працях філософів, етнографів, психологів та педагогів.

Теоретичною основою дослідження стало також звертання до базових положень теорії професійних здібностей В.Шадрікова, діяльнісного підходу у розвитку здібностей (Л.Виготський,

С.Рубінштейн), теорії поетапного засвоєння розумових і практичних дій (П.Гальперін), концепції практичності тестів пізнавальних (В.Дружинін) та сенсомоторних (А.Киверялг) здібностей, теорії розвиваючого навчання й активізації пізнавальної діяльності (Т.Алексєєнко), теорії оптимізації педагогічного процесу (І.Архангельський, Ю.Бабанський, В.Беспалько, Н.Тализіна), до теоретичних засад національного виховання (Р.Захарченко, П.Ігнатенко, М.Стельмахович, Б.Ступарик, Є.Сявавко, Д.Тхоржевський).

Значний інтерес викликають наукові дослідження в галузі трудового й професійного навчання (В.Кузьменко, Г.Левченко, А.Линда, В.Мадзігон, Н.Ничкало, В.Сидоренко, Г.Терещук, М.Тименко, Д.Тхоржевський, В.Хорунжий).

У своєму дослідженні ми враховували досвід вітчизняних учених у галузі технології й методики проведення занять із декоративно-ужиткового мистецтва (Є.Антонович, Н.Кузан, Л.Оршанський, В.Радкевич, Д.Скільський та ін.).

Експериментальна робота проводилась у Дрогобицькому педагогічному університеті імені Івана Франка та Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова. Дослідження здійснювалось поетапно в 1996-2001 рр.

Перший етап (1996-1998 рр.) включав вивчення й аналіз філософської, психолого-педагогічної та науково-методичної літератури з проблем підготовки вчителя обслуговуючої праці, вивчення стану проблеми в теорії й практиці; проведення відбору навчального матеріалу та розробку програми курсу “Українська народна вишивка”; визначення критеріїв оцінювання знань та вмінь студентів; розробку програми й методики експериментальної роботи, відбір методик діагностики рівнів сформованості пізнавальних та психомоторних здібностей майбутніх учителів обслуговуючої праці.

На другому етапі (1998-1999 рр.) було проведено формуючий (попередній і основний) експеримент із метою виявлення педагогічних умов, форм організації й методів реалізації змісту програми курсу “Українська народна вишивка”; здійснено діагностику рівнів сформованості пізнавальних та психомоторних здібностей майбутніх учителів обслуговуючої праці та зібрано експериментальні дані.

На третьому етапі (1999-2001 рр.) систематизовано й узагальнено результати дослідження, сформульовано висновки стосовно педагогічних умов, змісту, форм і методів навчання майбутніх учителів обслуговуючої праці українській народній вишивці; розроблено методику організації блокового навчання з рейтинговим контролем; упроваджено методику розвитку пізнавальних та психомоторних здібностей студентів та перевірено її ефективність; продовжувався пошук форм і методів формування національної самосвідомості студентів у процесі оволодіння ними мистецтвом народної вишивки.

На четвертому етапі (2000-2001 рр.) результати дослідження впроваджувалися в навчальний процес педагогічних вузів. Перевірено запропоновані умови ефективного формування національної самосвідомості майбутніх учителів обслуговуючої праці; оброблено емпіричні дані та їх інтерпретацію, узагальнено підсумки дослідження, сформульовано основні висновки й рекомендації.

Для вирішення поставлених завдань на всіх етапах дослідження застосовувався комплекс різних **методів**, які взаємно доповнювали один одного: вивчення та аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури, навчальних програм, навчальних та методичних посібників; аналіз джерел з історії української культури, народознавства та мистецтвознавства; вивчення й узагальнення передового педагогічного досвіду з досліджуваної проблеми; аналіз досвіду роботи кафедри декоративно-ужиткового мистецтва й основ дизайну Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка та власного багаторічного досвіду роботи викладачем фахових дисциплін; інтерв'ювання та анкетування студентів і викладачів; педагогічний експеримент, якісний та кількісний аналіз його результатів; метод моделювання, педагогічного спостереження; спеціальних методів – методу психодіагностичних тестів, хронометражу та ін.

Наукова новизна роботи полягає у реалізації предметно-діяльнісного підходу до визначення сукупності знань та вмій з української народної вишивки, якими оволодівають майбутні учителі обслуговуючої праці; у дидактичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці методики вивчення студентами курсу “Українська народна вишивка”; у визначенні функціональних взаємозв'язків між вивченням курсу “Українська народна вишивка” й формуванням національної самосвідомості майбутніх учителів обслуговуючої праці.

Практичне значення дослідження полягає в розробці науково обґрунтованих методичних рекомендацій для розвитку пізнавальних та психомоторних здібностей майбутніх учителів обслуговуючої праці, а також методики формування національної самосвідомості студентів на заняттях із народної вишивки через зміст програми курсу “Українська народна вишивка”.

Особистим внеском автора є визначення підходу до обґрунтування змісту навчання у вищих педагогічних закладах освіти і його впливу на формування національної самосвідомості студентів у процесі вивчення курсу “Українська народна вишивка”.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується методологічним обґрунтуванням вихідних позицій наукового пошуку; коректною кількісною та якісною обробкою експериментальних даних, які реально відображають теоретичну й практичну сторони проблеми, а також результатами експериментальної перевірки висунутої гіпотези в педагогічному експерименті.

Апробація та впровадження результатів дослідження: результати дослідження було висвітлено в матеріалах: Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем прилучення школярів до національної культури засобами декоративно-ужиткового мистецтва (Київ, 1996); Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем української системи виховання та перспектив її розвитку (Івано-Франківськ, 1999); Всеукраїнської науково-практичної конференції з психолого-педагогічних проблем підготовки вчительських кадрів в умовах трансформації суспільства (Київ, 2000); Всеукраїнської науково-практичної конференції з питань підготовки вчителя XXI століття (Херсон, 2000); Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем формування національної самосвідомості молоді (Тернопіль, 2001).

Найважливіші теоретичні положення й висновки дослідження доповідались на щорічних звітних наукових конференціях кафедри методики трудового навчання й креслення Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова й декоративно-ужиткового мистецтва та основ дизайну Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Результати дослідження використовуються його автором особисто при проведенні занять з української народної вишивки в Дрогобицькому педагогічному університеті імені Івана Франка.

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладені у 9 публікаціях, серед яких 5 наукових статей у виданнях, затверджених ВАК України, 3 – тези доповідей. 8 публікацій одноосібні.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, що включає 257 найменувань, і додатків (56 сторінок). Повний обсяг дисертаційної роботи становить 268 сторінок, із яких основний текст – 190 сторінок. Він містить 17 таблиць і 12 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження, визначено його об'єкт, предмет, мету, завдання, гіпотезу, теоретичні засади та методи дослідження, його наукову новизну, практичне значення.

У першому розділі – **“Українська народна вишивка як вид декоративно-ужиткового мистецтва та її значення в культурній спадщині України”** – подано теоретичний аналіз проблеми та існуючі підходи вчених до розгляду мистецтвознавства як науки. У розділі проведено аналіз широкого спектру дослідницьких робіт про розвиток, цінність та характеристику особливостей української вишивки, розкрито еволюцію орнаментів, символічне значення мотивів, проаналізовано розвиток стилів та технік виконання вишивок, розмаїття кольорової гами орнаментальних мотивів. Розкрито історичні засади розвитку та дослідження народної вишивки на Україні, її значення для становлення нації.

Декоративно-ужиткове мистецтво як предметно-духовний світ людини включає численні види її художньої практики, однак стало об'єктом мистецтвознавчих досліджень лише в другій половині минулого століття. Наука про декоративно-ужиткове мистецтво зародилась й розвивалась, насамперед, у плані вивчення археологічних знахідок, дослідження художніх пам'яток минулого. Основи вивчення народного мистецтва були закладені в працях дослідників А.Бакушинського, Б.Рибакова, В.Воронова, В.Василенка, П.Богатирьова та ін. Новий підхід до питань народного мистецтва як частини загальної культури започаткований у дослідженнях М.Некрасової, А.Чекалова, В.Вишневської та ін.

Ще в середині ХІХ ст. вишивка стає об'єктом глибокого дослідження на Україні. У цей період проходить процес нагромадження фактологічного матеріалу, нормування критеріїв наукової його оцінки, створюються приватні колекції вишивок, комплектуються збірки музеїв.

Питання еволюції народної вишивки в історичному аспекті, її локальні художні різновиди висвітлюються в працях багатьох дослідників (О.Кульчицька, К.Матейко, О.Косач, А.Будзан, Г.Цибульова, Г.Гаврилова, І.Симоненко та ін.). Низку праць було видано в Канаді, США, Словаччині. Однак, ці етнографічні дослідження далекі від повноти охоплення й потрібної глибини розкриття всього комплексу питань і явищ. Вони містять нерівнозначні відомості про українську народну вишивку, не розкривають питання естетично-художньої значущості народного мистецтва, мало уваги звертають на етнопедагогічні проблеми.

Спочатку з'явилися роботи етнографічного плану, потім мистецтвознавчого характеру, і сьогодні, в умовах українського державотворення, прийшла пора педагогічного дослідження. В умовах розбудови української держави помітно зростає увага дослідників до питань народних традицій, їхньої ролі й місця у вихованні молоді.

Досліджуючи історичні засади розвитку української народної вишивки, ми дійшли висновку, що справжнє поцінування і науково вивірене пізнання етнічного менталітету можливі лише за умови об'єктивного та синтетичного узгодження всіх найтипівіших рис і особливостей кожного субетносу. Українська культура, розвиваючись у річищі загальнонаціонального духу, відзначається деякими особливостями. Насамперед, це зумовлено субетнічним різномаяттям населення держави: гуцули, лемки, бойки, населення центральної частини та півдня України тощо. Оригінальність і своєрідність кожного субетнічного утворення сконденсовані в засадах народної педагогіки, які передаються з покоління в покоління завдяки народному декоративно-ужитковому мистецтву.

Про могутній психолого-педагогічний і виховний потенціал народних художніх промислів і ремесел, їхню традиційно-просвітницьку та культурологічну суть йдеться в дослідженнях М.Євтуха, Н.Кузан, Л.Оршанського, М.Стельмаховича, Б.Прокоповича, Є.Сявавко, Б.Тимківа та ін. Вони зазначають, що традиції народних художніх промислів і ремесел допомагають

відновлювати історично-духовну пам'ять, зосереджують увагу молоді на глибинах естетичної та педагогічної свідомості всього українського етносу, дозволяють цілеспрямовано формувати аксіологічні уявлення людини, збагачують процес становлення її самосвідомості.

Одним із давніх, найбільш масових і розвинених видів народного декоративно-ужиткового мистецтва на Україні є вишивка, яка продовжує зазнавати дедалі більшого поширення. Кожна історична епоха вносила зміни в її життя.

Протягом тисячоліть вироблялись навички абстрагування, удосконалювались сюжетно-знакові композиції. Круги, зубці, ромби, зигзаги, елементи меандру, які ми сприймаємо як абстрактно-геометричні, декоративні, у свій час виступали як сюжетні зображення людей, землі, птахів, води тощо. Вони мали символіко-магічне значення і в той же час були зрозумілі сучасникам, які їх не лише зображували, а й читали. Важливі відкриття в розгадці символічного значення геометричних орнаментів належать В.Городцову, А.Динцесу, А.Амброзову, В.Фалєєвій та ін. Академік Б.Рибаків, досліджуючи семантику геометричного орнаменту, виявив його міфологічну основу, тісний зв'язок із язичеськими віруваннями слов'ян, довів, що джерела його сягають часів палеоліту. Через систему орнаменту, кольору передавалися складні переживання творця, його світобачення, сприйняття навколишнього світу, що свідчить про багатогранну пізнавальну функцію вишивки. Своєрідно виступає вишивка в складній системі інших факторів.

У ході нашого дослідження виявилось, що на даний час налічується понад 155 технік вишивання, класифікацією яких займались мистецтвознавці: Е.Литвинець, Р.Захарчук-Чугай, О.Гасюк, М.Степан, Т.Кара-Васильєва, А.Заволокіна та ін. Найповнішу класифікацію швів, на нашу думку, подають В.Радкевич та Г.Пащенко. Проте на сьогоднішній день немає чітко визначеної термінології стосовно української народної вишивки та єдиної класифікації швів, яка б полегшувала орієнтування в цій багатоманітній ділянці декоративно-ужиткового мистецтва. Тому, проаналізувавши попередні дослідження, основні типи й підтипи швів, їх поділ залежно від способів і техніки виконання, локалізації, призначення та ін. умов, ми запропонували систематизацію найпоширеніших технік української народної вишивки за таким поділом: початкові шви; техніки прозора-рахункової групи; поверхнево-нашивні рахункові техніки; поверхнево-нашивні нерахункові техніки; аплікація; вишивка бісером, стеклярусом, блискітками.

При всій різноманітності вишивки як регіонального художнього ремесла, запропонована нами в дисертаційній роботі класифікація й можливі варіанти поєднання швів повинна спрямовуватись на формування цілісних поглядів на характер української народної вишивки, що підтвердилось у ході експериментальної роботи зі студентами та експертною оцінкою вчителів і викладачів вищих педагогічних закладів освіти.

У другому розділі – **“Методика вивчення майбутніми вчителями обслуговуючої праці народного мистецтва вишивки”** – викладено методику експериментальної роботи, наслідки

констатууючого експерименту і дослідно-експериментальної перевірки ефективності розробленої моделі курсу “Українська народна вишивка”, проведено відбір діагностичних методик для визначення рівнів розвитку пізнавальних та психомоторних здібностей майбутніх учителів обслуговуючої праці, створено поетапну методику керування розвитком вищезазначених здібностей у студентів.

Незважаючи на те, що на сьогодні нагромаджено певний досвід використання народного декоративно-ужиткового мистецтва у педагогічному процесі (Л.Оршанський, С.Павх, Т.Сиротенко, В.Радкевич та ін.), ще й досі не визначено, що і як повинні вивчати майбутні вчителі обслуговуючої праці.

Під поняттям зміст трудової та професійної підготовки в галузі декоративно-ужиткового мистецтва розуміємо цілісну систему наукових знань, спеціальних умінь і навичок, а також світоглядних, морально-естетичних, національно-патріотичних засад, якими необхідно оволодіти майбутньому фахівцю – вчителю трудового навчання (обслуговуючої праці).

Узагальнивши дані педагогічної літератури, ми встановили, що діяльність вчителя обслуговуючої праці з декоративно-ужиткового мистецтва передбачає наступне: визначення декоративних властивостей матеріалу та особливостей оформлення виробу; використання широкої гами кольорів при виготовленні й оздобленні виробу (з урахуванням регіональних особливостей); творче використання елементів традиційного орнаменту, що є характерним для певного регіону; композиційне вирішення виробу на основі поєднання елементів (мотивів) орнаменту; проведення художньо-естетичного аналізу виконаного виробу.

Оскільки вишивання вимагає від того, хто ним професійно займається, відповідних знань у різних галузях мистецтва, народознавчих наук, прояву творчих здібностей та художньої уяви, вміння виділення серед дрібних та несуттєвих ознак предметів і явищ головних, то в процесі занять із народної вишивки необхідно вирішувати ще й ряд важливих навчально-виховних завдань: ознайомлення студентів із народним декоративно-ужитковим мистецтвом; розкриття цілісності й своєрідності національної культури, глибини місцевих традицій; формування вміння спостерігати за навколишнім середовищем, тобто порівнювати, виявляти подібності і відмінності предметів та явищ, визначати головне і похідне в творах мистецтва й навколишньому світі; розвиток відчуття залежності елементів зображення, конструкції, пов'язаних між собою логічним зв'язком (узгодженість функції та декору, симетричність, асиметричність, контрастність, ритмічність, відповідність колірної вирішення); розвиток предметно- і понятійно-образного мислення, різних видів пам'яті (зорової, логічно-сислової і т. ін.), уяви, фантазії; систематичне й цілеспрямоване формування навичок побудови композиції; формування трудових умінь, оволодіння прийомами виконання різних технік вишивання; основ трудової культури, умінь добирати матеріали та

інструменти для виконання творчих завдань; розвиток пізнавальної й творчої активності; виховання естетичної культури й художнього смаку; формування національної самосвідомості.

У своєму дослідженні ми виходили з того, що знання та вміння студентів з народної вишивки повинні бути підпорядковані навчальним потребам предмета трудового навчання як у шкільному компоненті, так і у вузівському. Зміст понять та вмінь із вищезазначеної діяльності в нашому дослідженні визначено на основі аналізу предметної діяльності в межах опанування різними техніками вишивки.

У практиці структурування навчального матеріалу з української народної вишивки зустрічаємо два підходи: 1 – блоки навчального матеріалу сформовано за групами швів або техніками виконання; 2 – при вивченні вишивки в основу покладено групування матеріалу за специфічними ознаками певних етнографічних зон України. Такий підхід до вивчення курсу “Українська народна вишивка” є виправданим у мистецьких закладах, де висувуються вищі вимоги до художнього оформлення виробів, їх розробки, створення композиції, а практичні заняття переважно зводяться до замальовування ескізів.

При підготовці вчителя обслуговуючої праці однаково важливими є як мистецтвознавчий підхід до вивчення народної вишивки, так і формування спеціальних умінь та навичок виконання ручних швів. Отже, структурування матеріалу для вказаної категорії фахівців, на нашу думку, доцільно проводити за класифікацією швів, в основу якої покладено особливості технології виконання. А вивчення мистецтвознавчих питань, зокрема регіональних особливостей, враховуючи вікові можливості студентів, виносити на самостійне опрацювання при вивченні відповідної групи швів.

Враховуючи види діяльності, що є характерними для будь-якої вчительської спеціальності, і вказаних вище специфічних видів діяльності вчителя обслуговуючої праці, ми сформулювали критерії відбору навчального матеріалу до програми курсу “Українська народна вишивка”.

Розроблена нами програма пройшла експертне оцінювання викладачами кафедр художньо-графічних та педагогічно-індустріальних факультетів Національного педуніверситету імені М.Драгоманова, Прикарпатського університету імені В.Стефаника, Дрогобицького педуніверситету імені І.Франка, Тернопільського педуніверситету імені В.Гнатюка, Львівської академії мистецтв, Косівського інституту прикладного й декоративного мистецтва, художніх коледжів, технікумів і училищ та вчителів трудового навчання низки шкіл України. Результати експертного оцінювання свідчать про однакову позитивну думку викладачів і вчителів щодо змісту програми курсу “Українська народна вишивка”.

Упровадження нової програми в навчальний процес передбачало її експериментальну перевірку на доступність. У ході експерименту визначались й аналізувались рівні сформованості у студентів знань і умінь, що визначають зміст їхньої практичної підготовки. Для цього перевірявся

рівень засвоєння студентами теоретичного матеріалу з української народної вишивки, уточнювалась обґрунтованість витрат часу на виконання передбачених програмою практичних робіт, оцінювалась якість виконання операцій і виготовлення декоративно-ужиткових виробів. Для кількісної оцінки результатів засвоєння студентами змісту навчальної програми використовувався компонентний аналіз сформованих у студентів понять за результатами виконання контрольних робіт. Для оцінювання відповідей студентів ми скористались п'ятибальною системою оцінювання, рекомендованою для вищої школи.

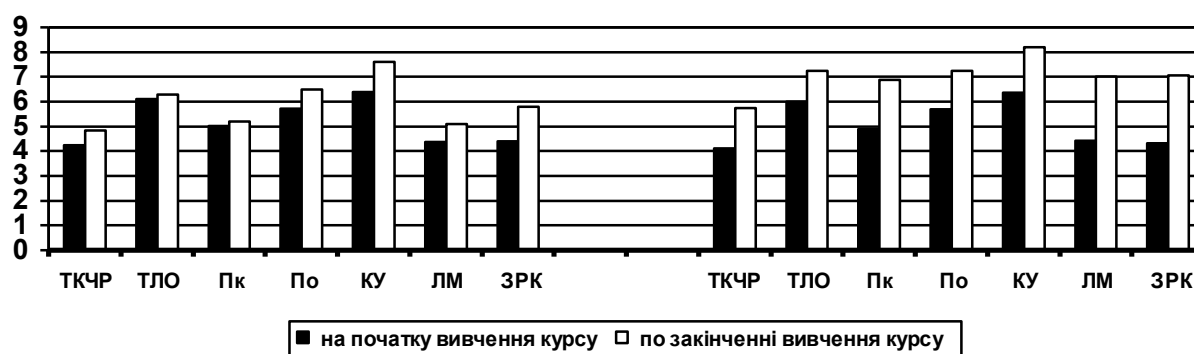
За результатами зрізів якісний показник засвоєння теоретичних знань курсу “Українська народна вишивка” майбутніми вчителями обслуговуючої праці становив 75,6%, а кількісний – 96,8%.

Важливе значення для обґрунтованого визначення ступеню засвоєння навчального матеріалу має наявність критеріїв оцінок практичних умінь студентів, які ми розробили, виходячи із кваліфікаційної характеристики вишивальниці. Ними є: розробка орнаментальної композиції; відбір матеріалів (тканини та ниток) залежно від вибраної техніки вишивання; виготовлення (вишивання) виробу відповідно до розробленої орнаментальної композиції; опорядження країв виробу, волого-теплова обробка; дотримання правил безпечної роботи. За кількістю умовних балів виставлялась загальна оцінка за виконану роботу та визначався рівень сформованості вмінь і навичок.

Одержані в процесі дослідно-експериментальної роботи дані доводять, що рівень засвоєння навчального матеріалу студентами знаходиться у межах 80,8-96,8%. Виходячи із загальноприйнятих критеріїв, можна вважати, що узагальнені результати контрольних робіт довели безсумнівну доступність змісту навчальної програми для засвоєння студентами. Статистичний аналіз кількісних показників результатів виконання студентами контрольних робіт засвідчив, що випадкові відхилення знаходять прояв приблизно однаково в результатах усіх експериментальних груп. Усе це дає підстави вважати результати експериментальної роботи цілком достовірними й задовільними з точки зору поставленої у дослідженні мети.

Виходячи з положення про можливість розвитку та тренування здібностей під впливом умов діяльності, нами було розроблено методику управління процесом розвитку ряду здібностей майбутніх учителів обслуговуючої праці, яка передбачала наявність наступних елементів: визначення мети управляючого впливу; визначення вихідного стану процесу управління; розробка програми впливу, що передбачає основні перехідні стани системи; забезпечення систематичного контролю за процесом, над яким здійснюється управління; аналіз, обробка, узагальнення інформації, що отримана каналом зворотного зв'язку; розробка коректуючих впливів та їх реалізація. Оскільки визначення рівнів розвитку спеціальних здібностей є необхідною умовою запропонованої нами схеми управління, для їх дослідження та аналізу динаміки зростання в

процесі вивчення студентами курсу “Українська народна вишивка” нами були відібрані необхідні методики діагностики, адаптовані до умов навчально-виховного процесу у вищому педагогічному закладі освіти. Результати замірів рівнів розвитку спеціальних здібностей студентів, проведені за допомогою відібраних тестових методик, відображено в діаграмі (рис.1), яка свідчить про те, що ріст рівнів розвитку більшості спеціальних здібностей студентів під впливом навчальної діяльності в контрольних групах здійснюється в цілому повільно. Упровадження сукупності завдань для розвитку спеціальних здібностей у процес викладання курсу “Українська народна вишивка”, за результатами експерименту, забезпечило ефективне зростання рівневих значень здібностей студентів експериментальної групи порівняно з контрольною (див. рис.1), формування в студентів не лише функціональних механізмів спеціальних здібностей, але й операційних, сприяло росту професійної самостійності та мобільності майбутніх учителів обслуговуючої праці.

Контрольна група

ТКЧР – тактильно-кінестетична чутливість рук; КУ – концентрація уваги;

ТЛО – точність лінійного окоміру;

Пк – пам’ять на кольоровий матеріал;

По – пам’ять на конкретно-образний матеріал;

Експериментальна група

ЛМ – логічне мислення;

ЗРК – зорово-рухова координація;

Рис. 1. Діаграма розвитку здібностей студентів за результатами констатуючого та формуючого експериментів (в одиницях десятибальної шкали)

Динаміка росту спеціальних здібностей студентів за результатами проведеного експерименту свідчить про те, що формування спеціальних здібностей студентів здійснюється залежно від їх психологічних якостей і створення в навчальному процесі певних умов, серед яких ми визначаємо діагностику за спеціальними, розробленими нами, тестовими методиками, що надають можливість викладачам урахувати індивідуальні особливості студентів на всіх етапах управління розвитком здібностей студентів, підвищувати їх активність і самостійність в оволодінні спеціальністю.

Як показав наш подальший експеримент, для якісного оволодіння спеціальністю необхідна організація такого навчання у вузі, яке було б скероване на активізацію пізнавальної діяльності студентів, основним критерієм якої виступає сформованість пізнавальної активності. Результати дослідження авторів А.Алексюка, В.Ковальчука, В.Сушанко, Ю.Істинюка та ін. свідчать про наявність значних можливостей нових технологій навчання, зокрема блокової й модульної його організації, у підвищенні якості підготовки спеціалістів, яке зумовлене тим, що студенти стають активними суб'єктами навчальної діяльності, підвищуючи свою пізнавальну активність.

На думку провідних педагогів, найефективніше організувати й здійснювати управління пізнавальною діяльністю студента можна, відмовившись від переважаючого використання пояснювально-ілюстраційного типу навчання, натомість застосовуючи нові види й технології навчання. На підставі нашого дослідження ми дійшли висновку, що сприятливі умови для формування пізнавальної активності студентів створює саме модульний підхід до організації їх навчальної діяльності під час вивчення курсу “Українська народна вишивка”, у ході якого всю діяльність із засвоєння нових знань, умінь і навичок розподіляють на окремі етапи оволодіння відповідною частиною, блоком інформації. Поетапний рейтинговий контроль як форму інтегрального контролю якості навчальної роботи студентів було організовано за планово-контрольними дидактичними матеріалами, які склалися з організаційно-методичної розробки курсу з розподілом матеріалу за блоками із вказаним переліком тематики практичних занять, питаннями для самостійного вивчення, позначенням виду контрольних занять, часу їх проведення, а також переліку питань для контролю та самоконтролю знань, умінь і навичок, якими повинні оволодіти студенти в кінці вивчення певного блоку. Означені питання для самостійного вивчення, обговорення на практичних заняттях, для індивідуальних співбесід були різнорівневими й стимулювали прояв складових компонентів пізнавальної активності.

Упровадження в практику запропонованої методики, аналіз отриманих результатів засвідчили, що якість навчання студентів зросла на 8%. Це дає нам підставу стверджувати, що ефективне формування пізнавальної активності студентів під час вивчення курсу “Українська народна вишивка” можливе за умов організації їх підготовки, побудованої на продуктивно-творчому навчанні, диференційованому за основними, послідовно зв'язаними цілями та різнорівневим рейтинговим контролем за дидактичними блоками.

У третьому розділі – **“Формування національної самосвідомості студентів у процесі вивчення української народної вишивки”** – обґрунтовано наукові умови формування національної самосвідомості молоді; розроблена методика формування національної самосвідомості в студентів під час занять українською народною вишивкою; на основі результатів констатуючого та формуючого експерименту проведено порівняльний аналіз рівнів сформованості національної самосвідомості майбутніх учителів обслуговуючої праці.

Невід'ємною складовою частиною вирішення фундаментальної проблеми підготовки національних педагогічних кадрів є виховання національної самосвідомості майбутніх учителів. Незважаючи на всебічний інтерес та дослідження науковців усіх часів та народів до проблеми формування національної самосвідомості молоді, її не можна вважати вирішеною остаточно й вичерпно як на теоретичному, так і на практичному рівнях.

У результаті теоретичного аналізу ми дійшли висновку, що напрацьований протягом століть досвід у вигляді методології, окремих положень і висновків учених, дослідників, педагогів, які займалися національною самосвідомістю як особистісним чи суспільним утворенням, слід розглядати як наукові засади для дослідження впливу занять з української народної вишивки на національну самосвідомість майбутніх учителів обслуговуючої праці.

При проведенні аналізу педагогічного досвіду викладання предмета було виявлено негативні тенденції, які здебільшого мають місце при вивченні студентами курсу “Українська народна вишивка” практично в усіх вищих педагогічних закладах освіти. Передусім вони пов'язані з надмірним захопленням формуванням чисто практичних умінь та навичок, тоді як недостатньою мірою на заняттях розглядаються питання регіональних особливостей української народної вишивки, кволо піднімаються проблеми відродження місцевих художніх промислів, помітна відірваність курсу від практики сьогодення, реалій життя. Наявність таких тенденцій, у свою чергу, засвідчує, що виховні можливості формування національної самосвідомості студентської молоді в процесі вивчення “Української народної вишивки” використовуються ще далеко неповно.

У процесі дослідження встановлено, що позитивних результатів формування національної самосвідомості студентів можна досягти у випадку поєднання наступних факторів: уведення культурологічних відомостей національного спрямування безпосередньо викладачем у структуру знань з української народної вишивки; орієнтація студентів на самостійне вивчення культури та побуту українського народу.

Розробляючи нашу методику, ми виходили з того, що психологічний вплив декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема народної вишивки, на свідомість як учнів (П.Ігнатенко, О.Кравець, Н.Кузан, В.Мусієнко, С.Павх, Р.Скульський, Т.Тхоржевська, С.Чебоненко), так і студентів (В.Наулко, Л.Оршанський, В.Сидоренко, М.Стельмахович, Є.Сявавко, Д.Тхоржевський), має велике значення й може бути використаний для формування національної самосвідомості.

Для вирішення поставлених завдань нами визначено наступні шляхи впливу на національну самосвідомість студентів: отримання студентами відповідної історико-культурної інформації безпосередньо від викладача на заняттях з української народної вишивки; залучення студентів до науково-дослідної діяльності та факультативних занять з інших видів декоративно-ужиткового

мистецтва (бісерного рукоділля, ткацтва, писанкарства, розпису тканин тощо), народознавства; орієнтація студентів на самостійне вивчення певних періодів історії, біографій визначних українських діячів, зокрема істориків та етнографів, які зробили вагомий внесок у дослідження та розвиток народної вишивки; орієнтація на відродження та популяризацію народних свят, обрядів, елементів етнокультури.

У ході проведення експерименту досліджувалось три групи студентів, які навчались за спеціальністю “Трудове навчання (обслуговуюча праця)”: студенти першої групи (із спеціалізацією “Основи інформатики”) не вивчали курсу “Українська народна вишивка” (умовно позначимо групу А); студенти другої групи (із спеціалізацією “Основи підприємництва”) вивчали курс без упровадження заходів, передбачених у вище описаній методиці (відповідно група Б); студенти третьої групи (із спеціалізацією “Декоративно-ужиткове мистецтво”) вивчали курс “Українська народна вишивка” за розробленою нами методикою (група С).

На початку першого семестру першого курсу (етап констатуючого експерименту, який співпав із початком вивчення курсу “Українська народна вишивка” студентами груп В і С) та в кінці (етап формуючого експерименту, який співпадає із закінченням вивчення вищезначеного курсу), нами було проведено анкетування студентів трьох груп А, В, С з метою виявлення співвідношення кількості респондентів у групах із різними рівнями національної самосвідомості. При складанні анкети ми скористались методикою “Визначення рівня національної самосвідомості”, розробленою В.Борисовим.

За результатами анкетування на етапі констатуючого експерименту кількість студентів із середнім рівнем національної самосвідомості в трьох групах знаходилась приблизно на одному рівні. Зате кількість студентів із низьким рівнем національної самосвідомості в групі С майже у два рази більша, ніж у групі А, відповідно кількість студентів із високим рівнем національної самосвідомості в цій групі майже у два рази менша, ніж у групі С. Порівнявши освітній рівень студентів за оцінками в атестатах, нами було виявлено, що в групі А студенти, які не мають трійок в атестаті, становлять 83,3%; у групі В таких студентів було 76,5%, а у групі С – 68,75%. Очевидно, що наведений факт частково пояснює різницю у співвідношеннях кількості студентів із різними рівнями національної самосвідомості в трьох групах.

Проведений нами експеримент дозволив визначити стан сформованості національної самосвідомості майбутніх вчителів обслуговуючої праці в процесі оволодіння ними мистецтвом народної вишивки шляхом порівняння результатів, отриманих у групах А, Б, С: у групі А, яка не вивчала курсу “Українська народна вишивка”, виявилось 5,5% студентів із низьким рівнем національної самосвідомості, 63,9% – із середнім рівнем і 30,6% – із високим рівнем національної самосвідомості; у групі В, яка вивчала курс “Українська народна вишивка” без використання потенційних можливостей виховного впливу цього предмету, розподіл відбувся наступним чином:

2,9% студентів із низьким рівнем національної самосвідомості, 64,7% – із середнім і 32,4% – із високим рівнем; у групі С, яка вивчала курс за розробленою нами методикою, спостерігалась наступна картина: 56,3% студентів із середнім рівнем національної самосвідомості і 43,7% студентів із високим рівнем. Студентів із низьким рівнем національної самосвідомості не виявилось.

Співвідношення студентів із різним рівнем національної самосвідомості в групах А, В, С демонструє діаграма на рис. 2. Як бачимо, суттєвих змін у групі А не відбулось. Тому залучення студентів до вивчення, відродження, відтворення, збереження та передачі наступним поколінням національних звичаїв, обрядів і свят слід вважати одним з основних напрямів формування й розвитку їхньої національної самосвідомості.

Ефективність впровадження запропонованої нами методики видно при порівнянні співвідношення кількості студентів із різним рівнем національної самосвідомості у групах В і С.

Рис. 2. Діаграма співвідношення кількості студентів у групах А, В, С із різними рівнями національної самосвідомості

Проведений нами педагогічний експеримент підтвердив висунуту в дослідженні гіпотезу і дозволив сформулювати такі висновки:

1. Як результат матеріальної й духовної культур багатьох поколінь, вишивка охоплює широку сферу знань, естетичних смаків, поглядів, звичаїв та обрядів українського народу. Через складну систему орнаменту й кольористики вишивка передає в закодованому вигляді важливі аспекти світосприймання українського народу.

Розбудова системи освіти, її докорінне реформування мають стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, росту його національної самосвідомості, що в значній мірі залежить від відповідної системи навчання й виховання дітей та молоді, а саме через народне декоративно-ужиткове мистецтво, зокрема, українську народну вишивку.

2. Проблема підготовки майбутніх учителів обслуговуючої праці повністю не розв'язана й залишається актуальною як у педагогічній теорії, так і в шкільній практиці. Навчальний план із підготовки вчителя обслуговуючої праці включає ряд блоків навчальних дисциплін, серед яких є блок фахової підготовки з обробки текстильних матеріалів і, зокрема, з української народної вишивки. Саме цей блок є найменш дослідженим.

3. Як показало наше дослідження, подолання цієї проблеми можливе за умови забезпечення навчального процесу відповідним науково обґрунтованим дидактичним комплексом, який би, враховуючи педагогічно конкретизовану мету й науково обґрунтований зміст навчання та національні особливості української народної вишивки, методично забезпечував вивчення української народної вишивки, сприяв формуванню національної самосвідомості студентів під впливом занять з української народної вишивки як одного з видів декоративно-ужиткового мистецтва.

4. Удосконалення методики викладання української народної вишивки можливе за умови ефективного управління розвитком спеціальних здібностей майбутніх учителів обслуговуючої праці в процесі вивчення курсу, що полягає в діагностуванні початкового рівня й плануванні основних етапів розвитку спеціальних здібностей; формуванні уяви в студентів про систему спеціальних здібностей до їх майбутньої діяльності при проведенні занять з української народної вишивки та забезпеченні їх мотивації й корекції; формуванні пізнавальної активності, а також спрямуванні діяльності студентів на розвиток функціональних та операційних механізмів спеціальних здібностей.

5. Навчальний курс “Українська народна вишивка”, який опановують студенти педагогічно-індустріальних факультетів у вищих закладах освіти України, має значні потенційні можливості щодо формування особистості, зокрема національної самосвідомості майбутніх учителів обслуговуючої праці.

Виконана робота не вичерпує всіх аспектів проблеми методики викладання спеціальних дисциплін і потребує подальшого теоретико-експериментального дослідження.

Основні положення дисертації відображені у таких **публікаціях** автора:

1. Савка Л. Вчитель вчителів // Трудова підготовка в закладах освіти. – 1998. – № 4. – С. 45-46.

2. Савка Л. З досвіду використання місцевого матеріалу під час викладання курсу “Українська народна вишивка” // Трудова підготовка в закладах освіти. – 1999. – №2. – С. 25-29.

3. Савка Л. Особливості підготовки майбутніх учителів обслуговуючої праці до проведення занять з української народної вишивки // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 18. – Херсон: Айлант, 2000. – С. 132-134.

4. Савка Л. Програма розділу “Українська народна вишивка” курсу “Народні ремесла” (з досвіду роботи) // Трудова підготовка в закладах освіти, – 2001. – № 1. – С. 40-42.

5. Савка Л. Регіональні особливості української народної вишивки // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2001. – № 3. – С. 49-52.

6. Савка Л. Філософський аспект дослідження національної самосвідомості // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2001 р. – С. 17-20.

7. Савка Л., Малко Л. Взаємозв'язок навчальної, наукової та творчої роботи студентів педвузу у процесі вивчення дисциплін художньо-прикладного циклу // Залучення школярів до національної культури засобами декоративно-прикладного мистецтва: Тези науково-практичної конференції. – Київ: КДПУ, 1996. – С. 183-185.

8. Савка Л. Самосвідомість особистості – основа самосвідомості нації // Українська система виховання: проблеми, перспективи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Івано-Франківськ, 1999. – Вип.27. – С. 278-283.

9. Савка Л. Спеціальна професійна підготовка студентів вищих педагогічних закладів до проведення уроків обслуговуючої праці та керівництва гуртковою роботою з української народної вишивки // Психолого-педагогічні проблеми підготовки вчительських кадрів в умовах трансформації суспільства: Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова 18-19 жовтня 2000 р. – Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2000. Ч. 3. – С. 67-70.

АНОТАЦІЇ

Савка Л.В. *Методика вивчення “Української народної вишивки” майбутніми вчителями обслуговуючої праці.* – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика трудового навчання. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2001.

У дисертації висвітлено проблеми вдосконалення підготовки майбутніх учителів обслуговуючої праці.

Теоретично обґрунтовано зміст програми курсу “Українська народна вишивка” для підготовки вчителів обслуговуючої праці й експериментально перевірено її доступність. Відібрано діагностичні методики для визначення рівнів сформованості пізнавальних та психомоторних здібностей студентів, розроблено сукупність завдань для розвитку спеціальних здібностей у процесі викладання курсу “Українська народна вишивка”, перевірено їх вплив на формування рівнів спеціальних здібностей, необхідних при обробці текстильних матеріалів ручними швами.

Визначено умови ефективного формування пізнавальної активності при організації блокового вивчення студентами курсу “Українська народна вишивка”. Розроблено та перевірено на ефективність методику формування національної самосвідомості майбутніх учителів обслуговуючої праці в процесі вивчення ними мистецтва народної вишивки.

Теоретично обґрунтовані й експериментально перевірені результати проведеного дослідження можуть бути використані як науково-методична основа для вдосконалення управління процесом вивчення курсу “Української народної вишивки” майбутніми вчителями обслуговуючої праці.

Ключові слова: національна самосвідомість, системний підхід, спеціальні здібності, пізнавальна активність.

Савка Л.В. Методика изучения “Украинской народной вышивки” будущими учителями обслуживающего труда. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика трудового обучения. Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 2001.

В диссертации освещены проблемы усовершенствования подготовки будущего учителя обслуживающего труда.

В настоящей работе выполнено исследование по определению содержания преподавания курса “Украинская народная вышивка” в высшем учебном заведении.

Впервые рассматривается вопрос о украинской народной вышивке как факторе национального воспитания, систематизированы основные признаки, по которым классифицировали типологию вышивки предыдущие исследователи. Определены сущность, структура и критерии отбора материала для составления программы курса “Украинская народная вышивка”.

На основании комплексного изучения состояния проблемы методики преподавания курса “Украинская народная вышивка” как в школе, так и высшем учебном заведении определено, что проблема подготовки учительских кадров не решена полностью и остается, учитывая необходимость модернизации в сфере образования, одной из наиболее актуальных. Ее решение тесно взаимосвязано с выполнением задач трудового обучения.

В разработанной и экспериментально проверенной программе курса “Украинская народная вышивка” учтены виды деятельности, которые характерны для учителя любой специальности и специфические виды деятельности учителя обслуживающего труда. Наряду с реализацией учебных целей, настоящей программой предусмотрено эстетическое, художественное и

интеллектуальное развитие студентов, что обеспечивает полноценную подготовку их к профессиональной деятельности учителя обслуживающего труда.

В диссертации впервые обоснованы методические основы и приемы формирования познавательных и психомоторных способностей студентов в процессе освоения приемов вышивки, проведено отбор диагностических методик для определения уровней сформированности познавательных и психомоторных способностей будущих учителей обслуживающего труда, разработано совокупность заданий для развития специальных способностей, необходимых при обработке текстильных материалов ручными швами.

На основе эксперимента разработаны критерии, которые нужно учитывать при выставлении оценок за выполненные работы.

Определены условия эффективного формирования познавательной активности в структуре блоковой организации изучения студентами курса “Украинская народная вышивка”.

Исследование показало, что обеспечение высокой мотивации учебной деятельности, индивидуализация процесса обучения путем более полного использования развивающих возможностей содержания учебного предмета, планирования различных форм организации учебной деятельности студентов, системы методов, а также приемов и средств контроля качества знаний, умений, являются главными дидактическими условиями усовершенствования методики преподавания народного декоративно-прикладного искусства и, в частности, украинской народной вышивки. В диссертации обосновывается целесообразность ориентации внимания студентов на творческие элементы будущей деятельности, на развитие их специальных способностей и познавательную активизацию.

Установлено, что занятия украинской народной вышивкой по предлагаемой автором методике способствовало повышению учебно-воспитательных возможностей предмета в системе практикума “Украинские ремесла”, содействовало национально-культурному развитию студентов. Показано, что средствами декоративно-прикладного искусства можно привить чувства любви и уважения к народным традициям, обычаям и обрядам; интерес к истории и культуре своего народа; потребность совершенствовать свои знания и умения; влиять на формирование национального самосознания.

При проведении анализа экспериментальных данных и педагогического опыта были выявлены негативные тенденции при изучении студентами курса “Украинская народная вышивка”, которые заключались в чрезмерном увлечении формированием практических умений и навыков. Вопросам региональных особенностей украинской вышивки, возрождения местных промыслов внимания уделялось недостаточно, что свидетельствует о неполном использовании потенциала украинской народной вышивки для формирования национального самосознания.

В диссертации разработано и проверено на эффективность методику формирования национального самосознания будущих учителей обслуживающего труда в процессе изучения ими искусства народной вышивки. Уровень национального самосознания студентов определялся автором на основе разработанной ею методики и критериев определения уровня сформированности национального самосознания в результате изучения курса “Украинская народная вышивка”.

Результаты исследования, подтвержденные экспериментально, указывают на эффективность предлагаемой программы “Украинская народная вышивка” и методики формирования знаний, умений студентов, а также методики воспитания национального самосознания. Поэтому методики, разработанные автором, могут быть использованы с целью совершенствования преподавания предметов народного декоративно-прикладного искусства в высших педагогических учебных заведениях.

Ключевые слова: национальное самосознание, системный подход, специальные способности, познавательная активность.

L.V.Savka. *A Technique of Study of “Ukrainian National Embroidery” by the Future Teachers of Handicrafts.* – Manuscript.

Thesis on competition of a scientific degree of the candidate of pedagogical sciences on a speciality – 13.00.02 – Theory and technique of labour training – Mykhaylo Drahomanov National Pedagogical University, Kyiv, 2001.

In the thesis the basic problems of improvement of preparation of the future teachers of handicrafts are displayed.

The contents of the programme of a course “Ukrainian National Embroidery” for preparation of the teachers of handicrafts is theoretically proved and its availability is checked experimentally up. The diagnostic techniques for definition of levels of forming learning and psychomotoric abilities of the students are selected, the set of tasks for development of special abilities during teaching a course “Ukrainian National Embroidery” is worked out, their influence on formation of levels of special abilities necessary at processing of textile materials by manual seams is checked up. The conditions of effective formation of a learning activity in structure of the block organization of study of a course “Ukrainian National Embroidery” by the students are determined. The technique of formation of national self-consciousness of the future teachers of handicrafts during their study of art of national embroidery is worked out and checked up on efficiency.

The results of the carried out research are theoretically proved and experimentally checked up. They can be used as a scientific – methodical basis for improvement of management of process of study of a course “Ukrainian National Embroidery” by the future teachers of handicrafts.

Key words: national self-consciousness, system approach, special abilities, learning activity.